

Oponentský posudek

Soňa Krásná: Možnosti funkčních analýz kamenné štípané industrie v archeologii. Lithic function and its application in archaeology, disertační práce, FF UK v Praze, 2013, 214 normostran včetně literatury.

Předložená disertační práce se tematicky zaměřuje na traseologickou či funkční analýzu. Po úvodním vymezení základních pojmů následuje uvedení do historie tohoto podoboru, další kapitola je věnována popisu typů¹ metod podle použitého zvětšení zobrazení. Největší prostor (54 strany) je pak věnován komplexní deskripci traseometody a traseostop, zahrnuta je zde i historie a náplň experimentální činnosti v archeologii. Práce pokračuje kapitolou o analýze archeologického materiálu. Po Diskusi a Závěru je zařazena devátá, poslední, kapitola tvořená slovníčkem základních pojmů používaných v traseologii.

Celkový rozsah textu bez seznamu literatury je 146 normostran, jeho součástí je i několik převzatých celostránkových ilustrací a 14 stran terminologického slovníčku.

Po gramatické stránce se v textu vyskytuje relativně málo překlepů a chyb (zejména chybí interpunkce před vedlejšími větami „, jako jsou“ např. s. 28 a 63), spíše občas „vypadávají“ ve slovech písmena a v některých větách slova. Po **stylistické** stránce text působí místy šroubovaně, některá souvětí či obraty jsou vágní (viz vybrané příklady v pozn.2). Občas dochází i k vychýlením z větné vazby, což nepřispívá ke srozumitelnosti práce.²

¹ V disertační práci je tato kapitola nazvaná Odvětví metody funkčních analýz a jejich vývoj. Domnívám se, že v případě *metody* je terminologicky vhodnější mluvit například o *typech* než *odvětvích*.

² **Níže jsou uvedeny pro konkrétní ilustraci jen některé vybrané příklady k jednotlivým poznámkám:**

s. 8 V rámci pobytu *měla* příležitost – chybějící slovo

s. 18 „Podstatnou inovací jeho práce je zejména využití etnologických materiálů a ve srovnání s cílenými experimenty jako integrální součást funkčních analýz.“ nekompaktní sdělení

s. 19 „vůdčí nositelka výzkumných tradic“ ?

s. 19 „Systematické pozorování tak bylo spojeno s pozorováním stop opotřebením, od experimentů byly pozorovány a rozlišovány stopy vzniklé použitím a tzv. technologické stopy související s výrobou nástroje.“ díky experimentům, pomocí experimentů

s. 20 „Nepochybné výhody a zpřesnění mikroskopických analýz mělo být nahrazeno výrazně vyšším počtem analyzovaných artefaktů a tím umožněním aplikace běžné determinace kostěných a kamenných artefaktů v rámci základního archeologického zpracování bez nutnosti využití specializovaného traseologa.“ nesrozumitelná věta

s. 23 „Z dalších důležitých studií ... nelze opominout **práci** Emily H. Moss (1983b) zkoumající...“ autorka E.H. Moss není studií; chybí slovo, např. práci, publikaci aj.

s. 35 Horní hranice zachování residuí *není* zcela zřejmá – chybějící slovo; navíc by bylo dobré uvést, že se tím myslí časová hranice a ne třeba v rámci morfologie nástroje.

s. 117 Důležitou *charakteristikou* při vyhodnocování pracovních stop je i kamenná surovina...

- lépe: *údaj, důležitý faktor, atp.*

Chybějící písmena: např. s. 29, tabulka Knutsson, s. 29 makroskopická pozorování, s. 98 škrabadlo.

Seznam literatury je co do rozsahu impozantní, čítá přes 400 titulů plus internetové odkazy. Vzhledem k pojednávanému tématu výrazně dominují anglicky psané texty. Pouze zde nejsou vesměs uvedena nakladatelství či místa vydání.

Díličí poznámky a náměty k diskusi:

anglický překlad názvu není ekvivalentem českého znění (chybí tu upřesnění, že jde o chipped industry)

s. 12 kriminalistická disciplína je trasologie (jak autorka uvádí správně v jiné kapitole)

s. 14/15 Traseologie x funkční analýza; není citováno, podle koho autorka termíny vymezuje; dále by mělo být explicitněji uvedeno, že jde jen o jeden z pohledů a proč autorka toto rozdělení považuje za „správnější“ než používat slova jako do jisté míry zástupné výrazy.

s. 16 ne „identifikovali funkce“, v souvislosti s use-wear analýzou vždy „interpretovali“

s. 18/19 V díle S. A. Semjonova (1957) není „stejným dílem a ve srovnatelné šíři“ rozebrána kamenná industrie (130 stran) a kostěná industrie (50 stran).

s. 29 tabulka – jaký je její smysl? Proč bylo vybráno právě těchto sedm badatelů? Traseologové používají různé typy zvětšení v závislosti na předmětu konkrétního výzkumu. U SEM má být pravděpodobně napsáno *větší než 500x* a ne *menší*, i když i tak nepřesné.

s. 34 zajímavá podkapitola o reziduích, užitečná by byla i podkapitola o různých typech úchytu nástroje (hafting)

s. 85 obr. V.47 – primární zdroj je Veil, S., Lass, G. a Narr, K.J., 1988: Was man mit dem Faustkeil machte. Mikroskopische Gebrauchsspurenuntersuchungen an Steinwerkzeugen in Niedersachsen, Die Kunde Neue Folge, 39. Jahrgang, Abb. 3, s. 257.

s. 100 „*Přesto lze předpokládat, že užitkové vlastnosti zpracovaných kožešin byly již v době kamenné na velmi dobré úrovni, soudě např. z výrobků obyvatel severu (např. Inuitů).*“ – soudě podle; ale hlavně jde o vyznění celé věty – tj. pokud mají Inuité kvalitně vydělané kožešiny, měli je zřejmě i lovci v pravěku??

s. 108 opracování kůží je **s jistotou doloženo** od středního paleolitu – z čeho pramení tato jistota? Autorka k této věci pouze odkazuje v závorce na traseový výzkum S.A. Semjonova. Use-wear analýza, a o době jejích počátků to platí o to více, poskytuje více či méně pravděpodobné interpretace stop použití, nikoliv jednoznačná fakta.

s. 116, s. 131 „Použití **dokonalých** mikroskopů typu SEM...“ co znamená termín dokonalý mikroskop? Dokonale vyladěný, dokonalý pro traseoanalýzy...?

s. 126 nemělo by být předmětem Diskuse něco jiného? Například traseodata z výzkumů uvedených v předchozí kapitole; a/nebo rozsáhlá diskuse o možnostech traseoanalýz rohovce či jiných kamenných surovin moravské provenience; tedy něco z témat předložených již na předchozích stranách; místo toho je nabízeno nově zamýšlení nad vztahem etnologických a archeologických bádání. Otázka je to sice zajímavé, leč podle mého názoru by patřila do teoretické části jako samostatná (pod)kapitola, která by nesla i odpovídající název, popřípadě by měla své opodstatnění i jako zamýšlení na závěr metodologické části. Zařadit toto téma do závěrečné diskuse však nepovažuji za vhodné.

s. 131 dva poslední odstavce – totéž co na s. 116, bezdůvodně CTRL + C.

Hlavní připomínky

Ize vznést ve dvou rovinách, a to 1) z hlediska obecných náležitostí disertačních prací a 2) z hlediska splnění či nesplnění cílů vytyčených v úvodu oponované práce.

1) Jak již uvedeno výše, **celkový rozsah** práce bez seznamu literatury je 146 normostran, a to včetně 14 stran terminologického slovníčku a několika stran s obrázky. Většinu textu tvoří historické a metodologické shrnutí. Takové shrnutí je nepostradatelnou součástí disertační práce, nicméně v podobném rozsahu bylo již několikrát předloženo i v jiných publikacích.³ Ve své diplomové práci se historii této disciplíny věnovala ostatně i autorka oponované práce S. Krásná (2004)⁴, přičemž oba texty nejsou, co se týče záběru, příliš odlišné.

Shrnutí: Z hlediska obecných kritérií zde postrádám výsledky autorčina vlastního výzkumu a jasné splnění cílů práce. Plus považuji stránkový rozsah u disertace za nepřilíš velký, což by samo o sobě tolik nevadilo, kdyby nešlo o odraz celé práce, která je kompilací bez pokusu o vlastní nadstavbu.

2) Zde budu konfrontovat cíle práce uvedené autorkou na s. 9 a 11 versus jejich naplnění, a to především podle textu od VI. kapitoly k Závěru.

s. 9

- **„...hlavním cílem je poukázání na aspekty, které dosud nebyly dostatečně zkoumány a poukázání na jejich potenciál a možnosti jeho rozvoje a při univerzální aplikaci na archeologický materiál ve specifických případech.“**

³ Odhlédneme-li od zahraničních prací, tak z českých autorů se dějinami traseologie zabýval např. M. Popelka (1999, K problematice štípané industrie v neolitu Čech, Praehistorica XXIV, Karolinum, Praha). Nástin historie dovedený až do roku 2009 je součástí i mé disertační práce (2010) a její publikované verze (Hroníková, L., 2012, Traseologická analýza neolitické štípané industrie z lokalit Bylany, Miskovice, Mšeno a Tachlovice, Praehistorica XXX, Karolinum, Praha.). Dějiny traseologie podle oblastí svých badatelských zájmů zpracovali i mnozí studenti ve svých závěrečných pracích na FHS UK.

⁴ Krásná, S., 2004, Use-wear analysis and its application on chipped stone artefacts from Moravia (Czech Republic), Diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno.

Tento cíl byl pojednán jakým způsobem? O jaké aspekty konkrétně jde? Jde-li o metodologické aspekty, tak to není něco, co by nebylo dostatečně zkoumáno – v minulosti i současnosti se jim věnuje náležitá pozornost. Jaké jsou možnosti rozvoje ve specifických případech? Tím jsou zde míněny patinace a artefakty z rohovce? Ani v jednom z těchto případů tu však nejsou diskutovány možnosti řešení. Pouze je konstatováno, že druh kamenné suroviny či patinace ovlivňuje výsledek analýzy.

s. 11

- **„stanovení experimentálně-teoretických východisek pro metodu funkčních analýz, provedení selektivních výzkumů a jejich vyhodnocení v návaznosti na vyskytující se jednotlivé druhy stop včetně mechanismů jejich vzniku.**
- **vyhodnocení vybraného archeologického materiálu z různých kontextů a období, srovnání výpovědního potenciálu vzhledem k možnostem metody funkčních analýz, např. kamenných surovin, z nichž jsou artefakty vyrobeny**

s. 110-111 není uvedeno, kolik kusů z předvybraného množství 40 artefaktů bylo podrobena zkoumání pod rastrovacím elektronovým mikroskopem. V textu je zmiňováno pouze jedno škrabadlo a dva vrtáky, těch se týkají i připojené mikrosnímky. Škrabadlo je zde uvedeno bez jakéhokoliv bližšího označení – inventárního čísla.

s. 115 „Předložené výsledky analýzy ...“ – tím autorka myslí stručné popsání stop nalezených na uvedených třech artefaktech? Mohla zde uplatnit nabyté zkušenosti z experimentálního výzkumu? Pokud ano, k jakým konkrétním zjištěním došla?

s. 118 ad. Moravský Krumlov IV. – v tabulce jsou u osmi artefaktů zjištěné stopy rozepsány, deskripce je však dosti vágní – proč autorka stopy nepopsala podle kategorií tak, jak uvádí teoreticky v metodologické části? Typy retuší z hlediska tvaru, kumulace, direkcionality atp.? Totéž u lesků. Samozřejmě, pokud by šlo o početnější soubor, stačila by finální data, ale zde je popsáno jen osm artefaktů. A jaká je interpretace výsledků?

s. 129 v čem se liší „s ohledem na možnosti aplikace poznatků“ traseologie ve střední Evropě například od situace ve východní Evropě?

s. 129 archeologický materiál autorka volila s ohledem ke stanovenému cíli – nebylo tedy možné vybrat si spíše soubor bez patinací a ze suroviny vhodnější k analýze (různé variety tzv. pazourku)? Pak by bylo možné se detailněji zaměřit třeba na zmíněnou práci s kůží a masem. Jistě je možné analyzovat stopy použití i na artefaktech z dalších druhů kamenné suroviny, ale v těchto případech bych doporučila zaměřit se tematicky na rozvoj speciální metodiky, totéž v případě, že by předmětem zájmu byly ve větším počtu artefakty s různým stupněm patinace (analogicky i prošlé ohněm atp.).

s. 11

- zjištění optimálních předpokladů pro aplikaci metody funkční analýzy z hlediska technického vybavení. Využití různých zobrazovacích zařízení, zejména mikroskopů k pozorování a možnostem pořízení související obrazové dokumentace. Vyhodnocení efektivity a možností využití dosud používaných i nových metod zobrazování při analýzách funkce artefaktů.“

Autorka považuje za splnění jednoho z cílů své práce, konkrétně (s. 129) „stanovení optimálních technologických předpokladů pro aplikaci metody funkční analýzy z hlediska technického vybavení, stejně jako rámcové posouzení možností provádění analýz“ tím, že uvedla, že „metodicky determinující /je/ technické vybavení, které se rozhodneme využít, nebo které máme k dispozici. V první řadě je to optický zvětšovací přístroj, většinou mikroskop, který dosud u nás není běžnou součástí vybavení archeologických laboratoří.“ Tolik autorka. Tedy jeden z výstupů této disertace je sdělení, lapidárně řečeno, že k traseologii je zapotřebí mikroskop, a ne všechna archeologická pracoviště ho mají. Což je jistě pravda, nicméně zřejmá každému, kdo ví, co je traseologie.

Návrhem, jak odpovědět na položenou otázku, je, například, diskutovat nejvhodnější konkrétní typy mikroskopů (ne druhy, ale konkrétní typy používané v tuzemsku i v zahraničí) pro určité dílčí analýzy. A/nebo zjištění konkrétního stavu vybavení v laboratořích pro traseologické analýzy v různých krajích/různých typech institucí. Výstupem by mohla být statistická data (zpracování dotazníků), nebo interpretace interview, kdy by se zjišťovalo, zda o takové vybavení mají vůbec badatelé zájem. Tím se práce posouvá sice do jiné roviny, ale přineslo by to konkrétnější údaje, než je konstatování, že traseologové ke své práci potřebují mikroskop a ne všechna pracoviště ho mají.

Podle mého názoru tato práce nesplnila nároky kladené na disertační práci. Tento závěr mě mrzí, protože kolegyni znám jako velmi schopnou badatelku, která byla pro traseologii zapálená a jistě má potenciál vytvořit nadprůměrnou práci.

Z důvodů uvedených výše předloženou disertační práci nedoporučuji k obhajobě.

Mgr. Linda Hroníková, Ph.D.

v Praze, 6.8. 2014